

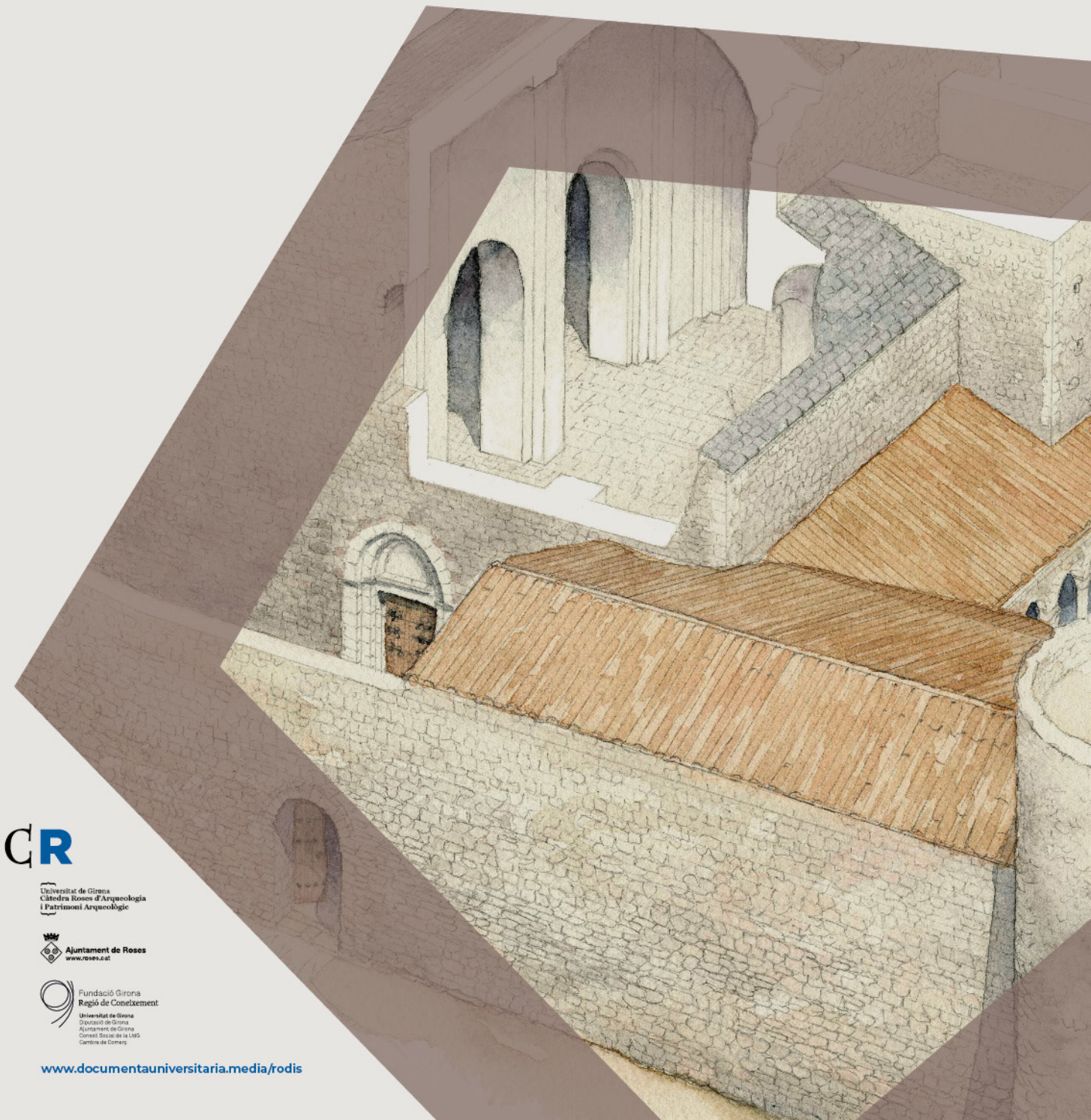
R (06)

Rodis

JOURNAL OF MEDIEVAL
AND POST-MEDIEVAL
ARCHAEOLOGY

Els monestirs en època medieval i moderna. Novetats des de l'arqueologia

Monasteries in the medieval
and modern period.
News from archeology

CR

Universitat de Girona
Càtedra Roses d'Arqueologia
i Patrimoni Arqueològic

Ajuntament de Roses
www.roses.cat

Fundació Girona
Regió de Coneixement
Universitat de Girona
Diputació de Girona
Ajuntament de Girona
Consell Social de la UDG
Cambra de Comerç

www.documentauniversitaria.media/rodís

R (06)

Rodis
JOURNAL OF MEDIEVAL
AND POST-MEDIEVAL
ARCHAEOLOGY

Universitat de Girona
Càtedra Roses d'Arqueologia
i Patrimoni Arqueològic

Ajuntament de Roses
www.roses.cat

Fundació Girona
Regió de Coneixement
Universitat de Girona
Departament de Història
i Geografia
Curs 2014-2015
CONSEJERÍA DE CULTURA

Rodis. Journal of Medieval and Post-Medieval Archaeology - 06

© Material editorial i organització / [Editorial material and organization](#):
Universitat de Girona, Càtedra Roses d'Arqueologia i Patrimoni Arqueològic

© Continguts i figures / [Content and figures](#): els autors / [the authors](#)

© Il·lustració de la coberta / [Cover illustration](#): Jordi Sagrera Aradilla

Equip editorial, objectius de la revista i instruccions per als autors i política editorial
/ [Editorial team, magazine objectives and instructions for authors and editorial policy](#):
www.documentauniversitaria.media/rodiss

La coordinació del dossier forma part del projecte quadriennal de recerca finançat per la
Generalitat de Catalunya «Urbanisme, poblament i conflicte en època medieval i moderna.
La vila de Roses com a paradigma.»

Contacte / [Contact](#):

Càtedra Roses d'Arqueologia i Patrimoni Arqueològic
cat.rosesarqueologia@udg.edu

Universitat de Girona
Plaça Ferrater Mora, 1
17071 Girona
Tel. 972 45 82 90

ISSN: 2604-6679

DOI: [10.33115/a/26046679/6](https://doi.org/10.33115/a/26046679/6)

ÍNDEX

Presentació
Presentation

7

DOSSIER ELS MONESTIRS EN ÈPOCA MEDIEVAL I MODERNA. NOVETATS DES DE L'ARQUEOLOGIA MONASTERIES IN THE MEDIEVAL AND MODERN PERIOD. NEWS FROM ARCHEOLOGY

Espais i estructures en els establiments monàstics de l'antiguitat tardana i la primerenca edat mitjana. Reptes d'identificació i tipificació
Spaces and Structures in Monastic Establishments of Late Antiquity and the Early Middle Ages: Challenges of Identification and Typification

11

Jordina Sales-Carbonell, Marta Sancho i Planas

El monestir de Sant Feliu de Guíxols des de la perspectiva arqueològica. Novetats i reflexions al voltant dels seus orígens
The Monastery of Sant Feliu de Guíxols from an Archaeological Perspective: New Developments and Reflections on its Origins

37

Jordi Vivo Llorca

Noves descobertes a Sant Genís de Rocafort (Martorell). Precedents i distribució del monestir medieval a la llum de la recerca arqueològica, segles IX-XV
New Discoveries at Sant Genís de Rocafort (Martorell). Precedents and Distribution of the Medieval Monastery in the Light of Archaeological Research, 9th-15th Centuries

61

Pablo Del Fresno Bernal, Josep Socorregut Domènech, Esther Travé Allepuz, Montserrat Farreny Agràs, Alfred Mauri Martí, Rosario Navarro Sáez

Claustre de Sant Salvador de Breda. Estratigrafia de l'arquitectura
The Cloister of Sant Salvador de Breda. Stratigraphy of the architecture

81

Eduard Píriz i González

Tot redescobrint Pedralbes. Apunts sobre els orígens arquitectònics i constructius del monestir de Santa Maria de Pedralbes de Barcelona
Rediscovering Pedralbes. Notes on the Architectural and Constructional Origins of the Monastery of Santa Maria de Pedralbes in Barcelona

105

Reinald González

MonBones: dieta, salut, economia i societat en contextos monàstics de Barcelona (segles XIV-XIX) des d'una perspectiva arqueològica. Primeres dades aportades per la fauna	
MonBones: Diet, Health, Economy and Society in Monastic Contexts in Barcelona (14th-19th centuries) from an Archaeological Perspective. First Data Provided by the Fauna	123
<hr/>	
Lluís Lloveras, Carme Rissech, Jordi Nadal, Victor Asensio, Carme Miró, Santiago Riera	
Estudi bioantropològic de les restes humanes exhumades al convent de Sant Agustí Vell (segles XIV-XVI) de Barcelona	
Bioanthropological study of the human remains exhumed in the Convent of Sant Agustí Vell (14th-16th centuries) in Barcelona	143
<hr/>	
Carme Rissech, Blanca Revuelta, Oscar Creo, Anna Llauredó, Montserrat Jové	
Estudio bioantropológico de los restos humanos procedentes de la unidad funeraria (UF) 221 del antiguo convento de Santa Caterina (1243-1836), Barcelona	
Bioanthropological Study of the Human Remains from Funerary Unit (UF) 221 of the Former Convent of Santa Caterina (1243-1836), Barcelona	171
<hr/>	
Antony Cevallos Alava, Carme Rissech Badallo, Josefa Huertas Arroyo, Lluís Lloveras Roca	
El convento de Santa Caterina. Estudio bioantropológico de una muestra de las inhumaciones del claustro gótico y la cabecera del ábside	
The Convent of Santa Caterina: Bioanthropological Study of a Sample of Burials from the Gothic Cloister and the Apse Chevet	217
<hr/>	
Jose Antonio Trujillo, Carme Rissech, Lluís Lloveras, Josefa Huertas	
Encrucijadas de la red hidráulica en los monasterios cistercienses del noroeste de España. La captación y el claustro regular	
Crossroads of the Hydraulic Network in the Cistercian Monasteries in the Northwest Spain: The Collection and the Regular Cloister	243
<hr/>	
Fernando Miguel Hernández	
La realitat material dels monestirs d'època carolíngia als comtats catalans a través de les fonts escrites. Una relectura de la documentació d'arxiu amb mirada arqueològica	
The Material Reality of the Carolingian Monasteries in the Catalan Counties through Written Sources. A Re-Reading of the Archive Documentation from an Archaeological Point of View	281
<hr/>	
Xavier Costa-Badia	
VARIA	
Unes muralles medievals molt antigues: Tarragona	
Very Old Medieval Walls: Tarragona	305
<hr/>	
Joan Josep Menchon Bes	
La Força Vella de Girona (2). Castells i torres	
The Força Vella of Girona (2). Castles and Towers	337
<hr/>	
Josep Maria Nolla i Brufau	

Pages	Received date	Acceptance date
81-104	2022-12-20	2023-04-19

CLAUSTRE DE SANT SALVADOR DE BREDÀ ESTRATIGRAFIA DE L'ARQUITECTURA

THE CLOISTER OF SANT SALVADOR DE BREDÀ.
STRATIGRAPHY OF THE ARCHITECTURE

DOI: 10.33115/a/26046679/6_04

Eduard PÍRIZ i GONZÁLEZ

Llicenciat en Història (arqueòleg) i arquitecte tècnic

Paraules clau

claustre, Sant Salvador de Breda, romànic llombard, monestir, vescomtat de Cabrera

Keywords

cloister, San Salvador de Breda, Lombard Romanesque, monastery, viscounty of Cabrera

Resum

Es presenten els resultats obtinguts del seguiment arqueològic de la retirada dels revestiments de les façanes interiors i exteriors de les ales sud i est, i de part de la façana interior de l'ala oest del claustre del monestir de Sant Salvador de Breda. S'ha realitzat l'estudi estratigràfic dels paraments verticals i un aixecament ortofotogràfic de totes les façanes intervingudes. Han estat agrupats els diferents elements que conformen cadascuna de les façanes estudiades, en unitats estratigràfiques, i s'han establert les seves relacions d'anterioritat i posterioritat. D'aquesta manera, s'ha aconseguit determinar una hipòtesi cronològica i evolutiva dels edificis que configuraven el claustre del monestir. Hom ha localitzat una sèrie d'elements arquitectònics originals que es poden associar al moment constructiu inicial del cenobi.

Abstract

The results obtained from the archaeological monitoring of the removal of the cladding on the interior and exterior façades of the south and east wings, and part of the interior façade of the west wing of the cloister of the monastery of Sant Salvador de Breda are presented. A stratigraphic study of the vertical faces and an orthophotographic survey of all the façades involved were carried out. The different elements that make up each of the façades studied were grouped into stratigraphic units and their anterior and posterior relationships were established. In this way, it has been possible to determine a chronological and evolutionary hypothesis of the buildings that made up the cloister of the monastery. A series of original architectural elements have been located that can be associated with the initial construction of the monastery.

CLAUSTRE DE SANT SALVADOR DE BREDA

ESTRATIGRAFIA DE L'ARQUITECTURA

BREDA I EL MONESTIR DE SANT SALVADOR

El poble de Breda es troba a la zona de trànsit entre la plana definida per la Tordera i les primeres elevacions del massís del Montseny. Dins l'actual comarca de la Selva, està ubicat al sud-est, molt proper al límit comarcal amb el Vallès Oriental.

L'entorn immediat on es troba ubicat el monestir de Sant Salvador de Breda actualment és de tipus urbà. Està format per carrers i places pavimentades que deriven de l'expansió del mateix monestir durant l'època moderna. La configuració urbana de la zona propera al claustre es va anar modelant a mesura que creixia el monestir durant el període monacal. Després de la desamortització de la primera meitat del segle XIX, el claustre del monestir va ser transformat principalment en habitatges per a la població de la vila, fins a l'actualitat.

ACTUACIÓ I ESTUDI REALITZAT

El nostre estudi s'ha centrat a les façanes exteriors de les ales est i sud, i a les façanes interiors de les ales est, sud i oest de les edificacions que conformaven el claustre del monestir de Sant Salvador de Breda (fig. 1).

De forma prèvia a l'actuació de retirada de revestiments d'època actual, s'ha realitzat un aixecament fotogramètric de l'estat inicial dels paraments verticals de les façanes, per tenir-ne constància i poder-los comparar amb l'obra vista (fig. 2).

En tot moment, durant les tasques de retirada dels revestiments actuals, s'han respectat els morters d'acabats superficials que hem pogut identificar com a elements originals pertanyents a algun horitzó històric del claustre del monestir. També s'ha evitat retirar revestiments que podrien comprometre l'estabilitat dels murs en el moment de la seva eliminació.

Posteriorment, mitjançant l'ortofotografia, s'ha realitzat l'aixecament planimètric final de totes les façanes intervingudes (fig. 3). Aquesta documentació ens ha permès estudiar-les, tot establint les relacions estratigràfiques entre cadascun dels elements que les conformen.

Figura 1. Imatge aèria del monestir de Sant Salvador de Breda, amb la indicació de les façanes del claustre on s'ha actuat (imatge obtinguda de la pàgina web de l'ICGC. 2021).

Figura 2. Aixecament fotogramètric de l'estat inicial de a façana interior de l'ala est del claustre del monestir. FEB/2022 (E. Píriz-Captae Digitalizado 3D).

Figura 3. Aixecament fotogramètric un cop retirats els revestiments actuals de la façana interior de l'ala est del claustre del monestir. FEB/2022 (E. Píriz-Captae Digitalizado 3D).

S'ha procedit a estudiar els elements visibles de diferents moments constructius dels edificis i els processos de construcció que han anat configurant l'estat actual del conjunt, i que han format part de la història del monestir.

Per poder afrontar l'estudi dels paraments amb rigor i metodologia arqueològica, s'ha analitzat cadascuna de les façanes de forma separada, entenent-les com un conjunt d'unitats estratigràfiques. Per poder arribar a unes conclusions coherents, un cop realitzat l'estudi individualitzat s'ha procedit a comparar-les entre elles.

D'aquesta manera, s'han posat en concordança les façanes que formen cantonada entre elles i també les que es troben tancant una mateixa ala del claustre. Les seves relacions són bàsiques per poder establir nivells d'ús i també relacions entre els diferents elements que van ser construïts o utilitzats de forma coetània.

DADES MORFOLÒGIQUES DEL MONESTIR SEGONS LA DOCUMENTACIÓ

S'ha revisat la documentació disponible per poder extreure les dades relacionades amb totes les obres realitzades al cenobi, des de la construcció inicial del monestir, fins al moment del seu desmembrament i la seva venda a particulars. Com és lògic, no s'han localitzat les dades de totes les actuacions arquitectòniques realitzades, però s'ha pogut fer un recull prou significatiu per, conjuntament amb els resultats del nostre estudi dels paraments, mirar de generar una imatge de la possible evolució històrica del claustre.

Els documents històrics consultats han estat diversos, des dels pergamins que recullen les dades fundacionals del monestir, fins a les dades arqueològiques obtingudes a les darreres intervencions, passant per l'epigrafia present als paraments del monestir i les publicacions de finals del segle XIX i principis del segle XX, escrites a partir d'unes visites realitzades al conjunt monumental.

Per tant, entenem que el monestir de Sant Salvador de Breda va ser construït al segle XI, entre el 4 de juny de 1038, dia que el vescomte Guerau de Cabrera i la seva muller Ermessenda van fundar el cenobi i el van dotar, i el 4 d'octubre de 1068, dia de la consagració del temple per part del bisbe Berenguer Guifred de Girona i el bisbe Berenguer de Barcelona (BAPP. Secció Eclesiàstica R. 3). En aquest darrer document es diu explícitament que estava acabada la construcció del temple i del cenobi.

En aquell moment, cap a mitjan segle XI, l'estil arquitectònic utilitzat a una part important de les edificacions d'aquestes característiques a Catalunya era el romànic llombard, caracteritzat entre altres coses per la manca d'escultura vinculada a l'arquitectura. Entenem que van construir l'església, la torre del campanar i la resta del cenobi possiblement amb el claustre. La torre del campanar, que es conserva en tota la seva dimensió, va ser construïda amb molts dels elements arquitectònics que caracteritzen l'estil del primer romànic a Catalunya —o romànic llombard.

Segons la inscripció que es troba a un parament de l'interior de l'actual capella del Santíssim i que pertanyia a l'angle nord-oriental del claustre, el prior Dalmau de Vilardida va fer decorar els portals del claustre i va donar uns altres mil ornats a l'església del monestir (Montsalvatge 1904, 414). Tenint present que la inscripció explica que va morir el 8 de març de 1301, podem dir que possiblement part dels arcs, les columnes i els capitells de les galeries del claustre van ser construïdes a finals del segle XIII.

Posteriorment, es té notícia que cap a l'any 1322, dins l'abadiat de Gispert de Jàfer (1296-1337) segons l'abaciologi de Sant Salvador de Breda (Coll 1971), es van iniciar les obres de substitució de l'església romànica inicial per una nova d'estil gòtic. Cap a l'any de la defunció de l'abat Gispert de Jàfer, el 1337, el nou temple tenia construït l'absis amb les seves cinc capelles laterals disposades al seu voltant. Per tant, entenem que ja en plena època arquitectònica de l'estil gòtic, al segle XIV, es va generar un moment constructiu al monestir que possiblement no només afectés a l'església, sinó que també es correspongués a altres obres dins el cenobi.

La diferenciació clara que s'observa a la factura de la façana occidental respecte a la resta de l'església del monestir i la presència de l'escut heràldic atribuït a l'abat Sampsó, ubicat entre la porta i la rosassa, porten a valorar que, segurament, la finalització de la construcció de la capella del cenobi es realitzés en aquest moment. Segons l'abaciologi de Sant Salvador de Breda ja citat, hi va haver dos abats anomenats Miquel Sampsó. El primer va ser abat entre 1461 i 1507, i a la seva mort el va succeir Miquel Sampsó II, entre 1507 i 1543. Així doncs, no es pot determinar sota quin dels dos abadiats es van realitzar les obres i, per tant, el moment es podria fixar entre la segona meitat del segle XV i la primera meitat del XVI. Aquestes dades i la presència del mateix escut heràldic de Miquel Sampsó sobre la porta d'accés al pati del palau abacial, ubicat annex al claustre, ens porta a valorar un altre període d'obres al monestir durant aquesta cronologia.

A l'interior de la planta baixa de l'ala est del claustre es conserva part de la volta realitzada amb maó ceràmic, que hom atribueix als segles XVII i XVIII. No tenim notícia documentada de la seva construcció, però, ateses les seves característiques arquitectòniques i els materials utilitzats a la seva factura, entenem que va ser realitzada en aquest moment.

Les diferents exclaustracions de la comunitat monacal ocorregudes a la primera meitat del segle XIX i la divisió física dels edificis que configuraven el monestir per a la seva venda estableixen el punt final a les estructures i les obres realitzades relacionades amb l'ús del conjunt com a monestir.

De l'inventari del monestir de Sant Salvador realitzat per l'Ajuntament de Breda l'11 de juny de 1841, per ordre de l'intendent d'Hisenda, podem extreure la següent informació referida a la morfologia del claustre a la primera meitat del segle XIX (Coll, 1971). Divideix el monestir en tres elements separats: l'església (esdevinguda parroquial), el palau de l'abat —que anomena *abadia*— i, per últim, els claustres. Estableix les afrontacions del claustre de la següent manera: a orient, amb la sagristia que fa d'arxiu de la parròquia, on situa un corredor que donava accés a l'església just per sota d'on es trobava l'orgue; al sud, amb un carrer on donen també varies cases que van ser del monestir; a l'oest, amb el palau de l'abat; i al nord, amb l'església.

Aquest inventari també parla de l'existència d'una petita galeria per sobre dels claustres i de les *monjías simples*, que descriu com onze peces formades per cuines, dormitoris, menjadors, i algunes desocupades i mal parades.

Cèsar August Torras Ferrerri va publicar, l'any 1878 (Torras 1878, 3-4), que el monestir de Sant Salvador disposava de quatre galeries que formaven una planta

quadrada, amb set arcades cadascuna. Entre altres coses, diu que les galeries del claustre estaven cobertes amb un enteixinat de fusta senzill i que el pis superior de les galeries tenien dos balcons oberts cada un. Comenta que al centre del claustre hi havia un sortidor i arbres, i que el passadís del Corredor Negre ja estava obert.

Segons explica Gaietà Barraquer i Roviralta (Barraquer 1906, 76-82), el dia 20 d'abril de 1897 va visitar el monestir i va poder veure que, al sud-est de l'església, hi havia una plaça (actual plaça del Convent) on es trobaven construïdes diferents cases, la del prior, la del paborde, la del campaner, la del cambrer, la de l'infermer i alguna altra més. Pel que fa al claustre, diu que a la planta primera hi havien viscut dos monjos simples, que les galeries del claustre eren formades per set arcs de mig punt i que es recolzaven sobre parelles de columnes. Diu que els capitells de la galeria sud eren historiatos i els de la nord tenien fulles esculpides. Parla que al centre del pati hi havia un sortidor i que al mur del claustre, a tocar de l'església, hi havia sarcòfags i làpides. També escriu que des de l'angle nord del claustre s'accedia a la meitat de la nau per una porta on, a sobre, hi havia l'orgue, i que tant l'abat com la resta de monjos havien de baixar al claustre per accedir per aquesta porta a l'església. Finalment, explica que a l'ala oriental del claustre hi havia la sala capitular, que estava coberta amb volta «moderníssima» i que a sobre es trobava la biblioteca del monestir.

L'altre autor consultat repeteix posteriorment les mateixes apreciacions i parla d'altres aspectes del monestir, sense entrar a descriure en detall els elements del claustre (Montsalvaltge 1904, 409-427).

Gràcies a l'actuació de restauració i reconstrucció parcial de la porxada de la galeria nord del claustre, realitzada l'any 1931 i dirigida per l'arquitecte Jeroni Martorell (llavors cap del Servei del Patrimoni de la Diputació de Barcelona), actualment podem disposar d'aquest element recuperat que ens facilita força informació sobre la morfologia del claustre.

A la intervenció arqueològica realitzada entre el 21 i el 25 de setembre de 1998, les seves directores Sandra Pujadas i Gemma Font, entre altres coses, van localitzar i documentar les fonamentacions dels podis de les columnes de les galeries est, sud i oest del claustre (Pujadas i Font 1998). També van recuperar tres capitells del mateix tipus dels de la galeria nord i un que van assimilar als de l'ala sud, desapareguda.

A la seva memòria (Pujadas i Font 1998), van anotar una notícia històrica on diuen que, l'any 1919, encara no estava obert el pas actual que comunica la plaça de l'Església amb l'interior del claustre. Diuen que hi havia un mur amb una arcada que conformava la continuació del mur de l'església.

Posteriorment, l'arqueòleg Jordi Pou va dirigir les intervencions realitzades els anys 2013, 2014 i 2018, tot recollint a la seva última memòria (Pou 2018) tots els elements del monestir que va poder localitzar. Va documentar gairebé tot el podi de les galeries est, sud i oest, i va trobar el que va teoritzar com un pas obert al podi que comunicava la galeria amb el centre del pati. Va localitzar fragments d'un paviment ubicat a tres de les quatre galeries del claustre, format per rajoles ceràmiques de formes rectangulars i quadrades. També va documentar el paviment

interior de la sala capitular, realitzat amb rajoles ceràmiques. Finalment, entre tots els elements que va documentar, volem destacar la troballa de la base circular d'una font-brollador ubicada al centre del pati i d'una canalització que l'abastia.

Tenint present totes aquestes dades documentals i arqueològiques analitzades, podem resumir les característiques arquitectòniques i constructives que conformaven el monestir a les primeres dècades del segle XIX de la següent manera: torre del campanar realitzada a mitjan segle XI en estil romànic llombard; possibles restes d'elements del primer claustre realitzat a mitjan segle XI, tot seguint l'estil romànic llombard; claustre de planta quadrangular, format per quatre galeries amb set arcades de mig punt cadascuna, sustentades per parelles de columnes amb capitells amb decoració figurativa esculpida;¹ església d'estil gòtic construïda en dues fases per substituir l'original, d'estil romànic, iniciada al segle XIV amb la realització de l'absis amb les seves capelles laterals i finalitzada entre els segles XV i XVI amb la construcció de la façana occidental;² volta de la sala capitular, ubicada a la planta baixa de l'ala est, realitzada amb maó ceràmic i datada entre els segles XVII i XVIII.³

Altres elements constructius i arquitectònics possiblement existents a principis del segle XIX són: galeries del claustre amb planta baixa i planta primera; planta baixa de la galeria del claustre pavimentada amb rajoles ceràmiques de forma rectangular i quadrada; estructura del paviment de la planta primera realitzada mitjançant bigues de fusta formant un enteixinat senzill; a la planta primera de les ales del claustre hi havia onze estances formades per cuines, dormitoris, menjadors i algunes desocupades; el primer pis de les galeries podia disposar de dos balcons, a l'interior del pati i a cadascuna d'elles; la sala capitular estava ubicada a la planta baixa de l'ala est; sobre la sala capitular, al primer pis de l'ala est del claustre, es trobaria la biblioteca o arxiu del monestir; a la cantonada nord del claustre, on avui hi ha la capella del santíssim, hi havia un accés directe a la part central de la nau de l'església gòtica. Sobre d'aquesta porta estaria ubicat l'orgue; l'any 1878, el pas obert a la planta baixa de l'ala est, just travessant la sala capitular i que comunicava l'interior del claustre i la plaça del Convent actual, ja estava fet; el mur de l'església que tanca la cara nord del claustre arribava a fer cantonada amb la galeria oest i donava continuïtat a l'ornamentació realitzada mitjançant arcs cecs; i, finalment, al mig del pati del claustre, hi havia una font-brollador.

1 Per tant, serien corresponents al període del segon romànic, quan hom comença a incorporar l'escultura a l'arquitectura. És possible que substituís un primerenc claustre i que fos iniciat per la galeria sud, amb capitells historiatos característics del segle XII, i finalitzat amb la galeria nord utilitzant capitells d'estil més tardà, al segle XIII.

2 Entenem que és possible que, durant aquests dos moments constructius, un al segle XIV i l'altre entre els segles XV i XVI, també executessin obres al claustre.

3 Possiblement, en el mateix moment pavimentessin el seu interior amb rajoles ceràmiques.

ESTUDI ESTRATIGRÀFIC

Tot seguint la metodologia determinada per l'estratigrafia arqueològica, s'ha dividit cadascuna de les façanes en unitats estratigràfiques i s'han establert les seves relacions (fig. 4). Els criteris utilitzats per establir les diferents UE han estat els que es descriuen tot seguit.

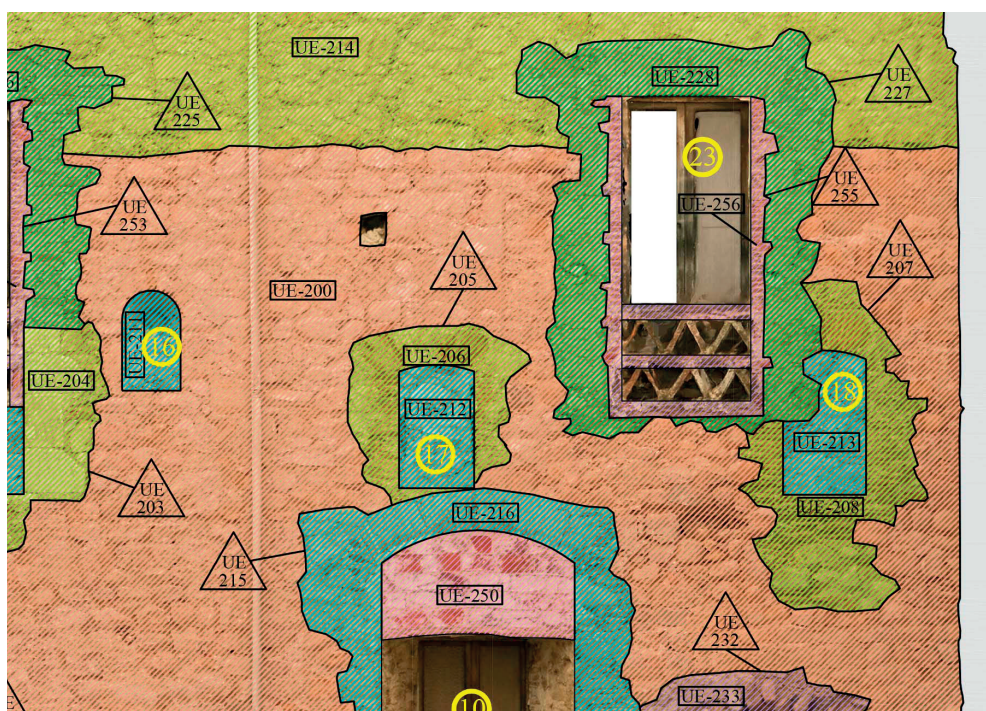

Figura 4. Detall de part de l'establiment de les unitats estratigràfiques i de la cronologia proposada de la façana exterior de l'ala est del monestir. FEB/2022 (E. Píriz).

S'han diferenciat les unitats estratigràfiques en funció del tipus d'element constructiu (mur, formació d'obertures per finestres, formació de passos de porta, tapiat d'obertures, etc.).

S'ha considerat com a unitat estratigràfica el conjunt de les parts i els materials que configuren un mateix element constructiu. Per tant, hem agrupat a la mateixa unitat estratigràfica la formació de l'obertura d'una finestra que està conformada per l'ampit, els dos brancals, la llinda o l'arc, i el material utilitzat per reblir l'espai entre cada element individual i el retall al mur on es va construir.

Han estat diferenciades les unitats estratigràfiques segons els tipus de materials que conformen cada element constructiu. Dos elements constructius iguals poden estar realitzats amb materials diferents. Això ens ha portat a establir dues unitats estratigràfiques diferents.

També s'han diferenciat segons el tipus d'aparell utilitzat per la configuració de l'element constructiu. La disposició de les peces que els conformen marca la diferència entre dos elements similars i, per tant, han estat definits com dues unitats estratigràfiques diferents. Per exemple, un mateix mur amb aparells diferents.

La coherència en la relació entre el retall realitzat en algun element constructiu i la construcció d'un altre element també ha condicionat l'establiment d'una o més unitats estratigràfiques a títol de retalls.

Els canvis de material en un mateix element constructiu han portat a diferenciar dues unitats estratigràfiques. Per exemple, dos brancals d'una mateixa finestra, un realitzat amb maó ceràmic massís i l'altre amb totxana, determinen dos moments constructius diferents.

En canvi, s'han definit algunes unitats estratigràfiques formades per diferents materials. S'han unificat en una sola unitat quan s'ha considerat que el canvi de material no ha estat realitzat en moments diferents, sinó que simplement s'han utilitzat dos materials. Per exemple, els brancals d'una finestra poden haver estat construïts amb maons ceràmics massissos, però la llinda pot estar feta amb una única peça de pedra escairada.

No s'han diferenciat com a unitat estratigràfica els elements constructius que van ser construïts al mateix temps que el mur que els conté. Per tant, si l'aparell de les peces d'una finestra estan formant part de l'aparell del mur on es troba, no s'ha diferenciat la finestra com una unitat estratigràfica diferent al mur. El mateix mur, com a característica constructiva, té la finestra en qüestió.

S'han agrupat amb el mateix nom d'unitat estratigràfica els diferents forats de cap de biga que conformaven un sostre concret o l'estructura d'una coberta determinada. Entenem que formaven part del mateix element, de la mateixa acció constructiva i, per tant, que van ser realitzats en el mateix moment.

A títol cronològic, no s'han pogut datar les diferents unitats estratigràfiques a partir de cap objecte recuperat que disposi d'una datació determinada. Per aquest motiu, s'han establert els següents criteris que ens han facilitat unes possibles datacions aproximades i teòriques: la tipologia d'alguns dels materials que configuren una unitat estratigràfica disposa d'una datació clara, com per exemple el ciment pòrtland o una totxana ceràmica; la similitud entre materials de diferents elements ens ha ajudat a valorar possibles cronologies relacionades; la disposició de materials constructius, com per exemple la tipologia de l'aparell d'un mur, en diferents unitats estratigràfiques ens ha portat a veure semblances i així establir cronologies similars o diferents; la factura i la funcionalitat d'un element concret pot ser atribuïble a un moment determinat i també es pot associar a un estil arquitectònic concret que ens pot donar una cronologia aproximada; l'estudi de les imatges antigues ens ha facilitat saber si a partir d'un moment concret un element es trobava en ús o ni tan sols existia; l'estudi de les descripcions realitzades per autors que van visitar el monestir al segle XIX també ens ha facilitat informació al respecte; l'estudi de la documentació ens ha aportat dades per a possibles datacions d'alguns elements localitzats; els resultats de les intervencions arqueològiques anteriors també ens han ajudat a valorar la datació d'algun element; per últim, les relacions estratigràfiques entre les diferents unitats han acabat d'establir les anterioritats i les posterioritats, i també la possibilitat de coexistència.

Horitzons històrics, arqueològics i constructius

Un cop analitzades les dades morfològiques del monestir que ens facilita la documentació revisada, i després de l'estudi estratigràfic dels paraments de la façana interior de l'ala oest i les façanes interior i exterior de les ales est i sud del claustre, s'han establert nou horitzons cronològics que poden il·lustrar la nostra hipòtesi sobre l'evolució constructiva i arquitectònica del claustre del monestir de Sant Salvador de Breda (fig. 5).

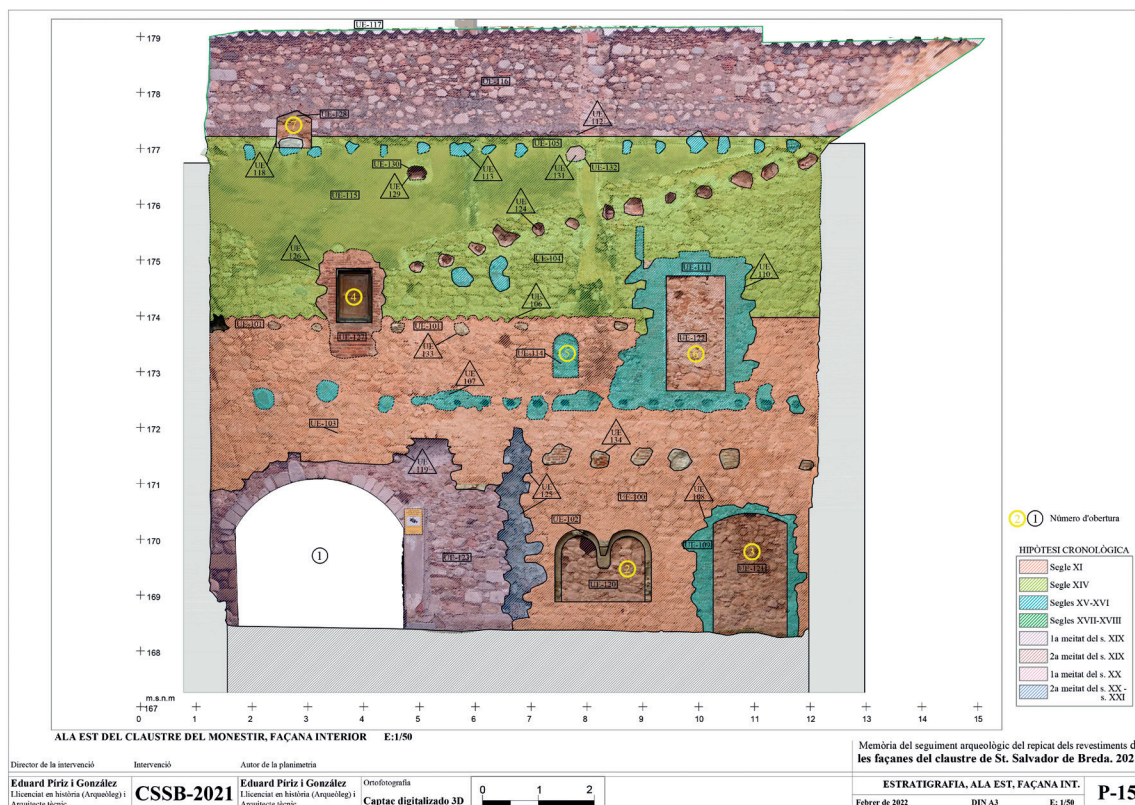
S'han agrupat les diferents obres realitzades en funció de les notícies existents que fan referència a moments constructius determinats que van ser executats al monestir.

Dels segles XIX i XX, s'han pogut documentar moltes més actuacions que de la resta, perquè és en aquest moment quan el claustre del monestir és desmembrat i adaptat per encabir diferents habitatges al seu interior. Tenint present que el claustre és dividit i venut a partir de 1841, es considera que una part important de les obres van ser realitzades a partir de la segona meitat del segle XIX.

Per poder entendre millor les diferents unitats estratigràfiques que s'han establert, tot recollint les obres realitzades després de l'exclaustració monacal, s'han hagut de dividir els segles XIX i XX en dues meitats cadascun.

A l'estudi estratigràfic aplicat a la planimetria, s'han dibuixat els diferents horitzons cronològics establerts, amb la voluntat de completar les explicacions. En aquest sentit, s'han realitzat plànols de cadascuna de les façanes amb les unitats estratigràfiques i amb colors que diferencien els nou horitzons cronològics (fig. 5).

Figura 5. Establiment de les unitats estratigràfiques i de la cronologia proposada de la façana interior de l'ala est del claustre del monestir. FEB/2022 (E. Piriz).

Horitzó cronològic segle XI (1038-1068)

A mitjan segle XI (4 de juny de 1038, fundació i dotació per part del vescomte Guerau de Cabrera i 4 d'octubre de 1068, consagració del temple) és el moment en què es construeix el monestir romànic inicial. Al mateix temps que van construir la torre del campanar i la primera església d'estil romànic, també van construir el claustre del monestir. Segons el document de la consagració, el 4 d'octubre de 1068 estava tot construït i finalitzat.

Al mur de la façana interior de l'ala est, a nivell de planta baixa, s'ha localitzat una finestra geminada (fig. 6) amb una factura que podem incloure dins l'estil romànic llombard o primer romànic, el qual va ser utilitzat durant el segle XI per a la construcció de molts monestirs a tot el territori català controlat pels comtes cristians. No presenta cap escultura, està revestit amb estuc de morter de calç i conserva fragments de decoració pictòrica de color vermell a les arestes. El seu aspecte és molt similar a les finestres geminades del campanar (fig. 7 i 8).

Figura 6. Finestra geminada realitzada en estil romànic llombard, ubicada a la planta baixa de la façana interior de l'ala est del claustre del monestir. 3/AGO/2021 (E. Píriz).

Figura 7. Campanar del monestir de Sant Salvador de Breda realitzat en estil romànic llombard. 4/JUN/2021 (E. Píriz).

Figura 8. Detall de les finestres del campanar del monestir de Sant Salvador de Breda realitzades en estil romànic llombard. 30/JUL/2021 (E. Píriz).

A una alçada aproximada de 4,5 metres sobre el nivell d'ús actual, a la façana interior, hi ha una finestra amb arc de mig punt format per carreuons (fig. 9). Entre la finestra geminada i aquesta última, hem trobat restes de forats al mur que podrien ser els encaixos per encastar les bigues de fusta que formarien la coberta de la primera galeria del claustre. Actualment, aquests encaixos estan reblerts amb morter i maons ceràmics massissos. A la mateixa alçada de 4,5 metres sobre el nivell actual, però a la façana exterior de l'ala est, hem trobat una altra finestra, també amb arc de mig punt.

A la façana interior de l'ala sud, s'han documentat dos passos de porta, un dels dos conservat sencer, construïts al mateix moment que el mur, amb arc de mig punt format per dovelles de factura igual que els carreuons del parament (fig. 10).

Amb tots aquests elements i tenint present que els murs inicials que configuren les tres ales (est, sud i oest) estan construïts mitjançant blocs de pedra carejats i disposats en filades horitzontals, entenem que configuren les restes del

primer claustre romànic, possiblement construït a mitjan segle XI, conjuntament amb el campanar conservat i amb l'església romànica inicial.

Considerem que el claustre estava format com a mínim per tres edificis, tots ells de planta rectangular, amb finestres i passos de porta d'estil romànic llombard. No podem afirmar si els tres estaven units formant cantonades o eren independents. El que sí que considerem possible és l'existència d'una primerenca galeria del claustre, la qual segurament no disposaria de capitells amb escultures figuratives.

Atesa la ubicació reiterada de la sala capitular a l'interior de la planta baixa de l'ala est en diferents autors (Barraquer 1906, 76-82; Montsalvaltge 1904, 409-427), entenem que és molt possible que la finestra geminada es correspongui a una de les dues finestres que habitualment donen a l'interior de la sala capitular, ubicades a banda i banda de la porta d'accés. Així doncs, tant l'accés com la segona finestra podrien estar ubicades just a l'esvoranc que presenta el mur a la planta baixa, produït per l'obertura del pas entre el claustre i la plaça del Convent.

Horitzó cronològic segles XII-XIII

S'ha considerat un nou horitzó cronològic, tot establint un moment constructiu entre els segles XII i XIII, perquè les característiques del conjunt format pels dos parells de columnes amb les seves bases, els seus capitells historiatats i els arcs de

Figura 9. Finestra romànica ubicada en alçada de planta primera a la façana interior de l'ala est del claustre del monestir. 17/NOV/2021 (E. Piriz).

Figura 10. Pas de porta romànic ubicat en planta baixa a la façana interior de l'ala sud del claustre del monestir. 17/NOV/2021 (E. Piriz).

Figura 11. Fotografia de part de les arcades de la galeria sud del claustre del monestir de Sant Salvador de Breda, conservades *in situ* a l'interior de les edificacions que van ocupar el claustre a partir de l'any 1841. 1912 Manuel Genovart i Boixet (1895-1980). Arxiu fotogràfic del Centre Excursionista de Catalunya.

mig punt (fig. 11), que fins a principis del segle xx es conservaven *in situ*, poden ser atribuïbles al període conegut com a segon romànic (segles XII-XIII).

D'aquesta manera, considerem que ben entrat el segle XII van substituir l'antiga galeria del claustre per una de nova, més oberta i ornamentada. Els diferents autors que han estudiat el claustre atribueixen diferències estilístiques als capitells de la galeria sud respecte als conservats de l'ala nord. Tot recollint aquestes consideracions, entenem que el procés de substitució del claustre del segle XI podria haver trigat força temps i, en conseqüència, es podria haver donat el canvi estilístic del gust arquitectònic que va dur a la confecció dels capitells de l'ala nord amb una factura diferent (fig. 12 i 13). Segurament aquests últims capitells fossin realitzats al segle XIII.

La nova galeria del segon romànic explicaria que no concordin les mides d'alçada de la finestra geminada, d'estil romànic Llombar de l'ala est, amb les del podi i les parelles de columnes de la porxada. Per tant, considerem que pertanyen a dos moments constructius diferents.

Figura 12. Galeria nord del claustre del monestir restaurada l'any 1931 per l'arquitecte cap del Servei del Patrimoni de la Diputació de Barcelona Jeroni Martorell. 17/NOV/2021 (E. Píriz).

Figura 13. Detall dels capitells de les columnes de la galeria nord del claustre del monestir restaurada l'any 1931 per Jeroni Martorell. 17/NOV/2021 (E. Píriz).

Segons les mides de les columnes i els arcs de la galeria nord existent, pensem que la teulada de la porxada del claustre dels segles XII-XIII tindria més alçada i arribaria fins al ràfec de la coberta del volum dels edificis de cada ala (fig. 21).

Entenem que les restes de la teulada conservats a la façana interior de l'ala est (fig. 14 i 15), es correspondrien a la coberta original de la galeria del claustre d'aquest període, la qual es va quedar fossilitzada al parament quan van construir-hi a sobre, sense desmuntar-la.

Un altre element que pren significat un cop establert aquest horitzó cronològic és l'acabat decoratiu, el qual cobreix part de la planta baixa dels paraments exteriors de les façanes interiors de l'ala est i sud. Es tracta d'un rejuntat, realitzat amb morter de calç, que cobreix part dels blocs de pedra que conformen l'aparell dels murs per igualar les seves dimensions i regularitzar les seves imperfeccions. Mitjançant línies incises al morter, marquen la junta i decoren el parament tot simulant un carreuat (fig. 16).

Aquest horitzó es correspondria amb la inscripció del prior Dalmau de Vilardida (+1301), que diu que va fer decorar els portals del claustre.

Figura 14. Façana interior de l'ala est del claustre, on es pot veure la ubicació de la coberta de teula ceràmica fossilitzada al mur per sobre de la finestra romànica. 17/NOV/2021 (E. Píriz).

Figura 15. Detall de la teulada original fossilitzada, on es pot veure clarament la disposició de les teules canal i les cobertores tal com van ser col·locades en el moment de la seva construcció a la façana interior de l'ala est del claustre. 30/JUL/2021 (E. Píriz).

Figura 16. Detall del rejuntat que està realitzat amb morter de calç sobre sortint de les juntes i tapant part dels carreus amagant les imperfeccions. Es pot apreciar l'acabat mitjançant línies incises. 30/JUL/2021 (E. Píriz).

Horitzó cronològic segle XIV

Durant l'abadiat de Gispert de Jàfer (1296-1337) es van iniciar les obres de substitució de l'església romànica per una nova d'estil gòtic. Per tant, considerem que el segle XIV va esdevenir un nou període d'obres, que al claustre es correspondria de la següent manera.

De forma general, a les tres ales trobem la construcció d'una segona planta. Així doncs, a l'ala est trobem que aixequen uns nous murs per sobre dels existents, tot arribant a una alçada que permet disposar de planta baixa i planta primera amb unes dimensions més generoses.

Tal com s'ha comentat a l'horitzó anterior, construeixen el mur interior sobre la teulada de la galeria, sense desmuntar-la. Considerem que no la desmunten perquè és un element que es troba en ús. Per tant, l'interior de l'ala disposaria de planta baixa i pis, però la galeria només de planta baixa amb la teulada inclinada cap a l'interior del pati.

Figura 17. Imatge de la façana interior de l'ala sud del claustre del monestir on es poden veure (fletxes vermelles) les dues arestes formades per carreus que delimiten a banda i banda un volum edilici sobresortint. 17/NOV/2021 (E. Píriz).

Figura 18. Detall de la finestra gòtica inicial, modificada posteriorment i aprofitada com a finestra balconera. 17/NOV/2021 (E. Píriz).

A l'ala sud trobem una diferència significativa. No aixequen tot el volum de l'edifici existent. Hem localitzat les restes d'unes arestes construïdes amb carreus disposats formant unes cantonades, que ens indiquen que hi havia un volum de planta rectangular que s'aixecava per sobre de la resta (fig. 17).

L'ala oest també disposa d'un pis més, però el seu extrem sud també està delimitat per una cantonada de carreus, de tal manera que no arribaria a tenir cantonada amb l'ala sud.

Els altres elements que hem atribuït al segle XIV són les finestres, les quals van ser obertes als paraments dels murs de les façanes exteriors de les ales est i sud. Totes elles es troben a una alçada considerable respecte al nivell de terra exterior. Aquesta característica i la manca de passos de porta conservats d'aquest moment, a nivell de planta baixa, ens indica que es tracta de murs exteriors que delimiten el conjunt i que, mitjançant l'alçada de les finestres, eviten la intrusió.

A la façana exterior de l'ala est hi havia obertes tres finestres de petites dimensions i un possible finestral gòtic disposat de forma central (fig. 18). Per la seva banda, a la façana exterior de l'ala sud, només hem atribuït a aquest període l'obertura d'una finestra molt estreta i allargassada.

Horitzó cronològic segles XV-XVI

Atribuïm a aquest moment la construcció d'una nova planta a sobre de la galeria del claustre. Al mateix temps o poc abans, van aixecar els laterals del volum sobreelevat de l'ala sud per formar un primer pis que ocupés tota la dimensió en planta.

S'han localitzat diferents retalls als murs de les façanes interiors que es corresponen als encaixos dels recolzaments dels caps de les bigues que formaven el terra de la planta primera de les galeries i les seves teulades. A les cantonades interiors, entre les galeries est-sud i sud-oest, s'han documentat dues peces de pedra i els encaixos, on aniria recolzada la biga ubicada just a cantonada i que recollia les bigues dels dos costats.

Entenem que els forats visibles actualment es corresponen a l'estructura de les cases construïdes a finals del segle XIX a l'interior del claustre, però considerem que estan aprofitant o modificant els encaixos originals del primer pis de les galeries del claustre.

D'aquest horitzó són també els passos de porta oberts, tant a nivell de planta baixa com a la planta primera de la façana interior de l'ala est.

La formació d'un gran finestral a la façana interior de l'ala sud, a una alçada que no funciona amb la ubicació del terra de la planta primera de la galeria del claustre, ens fa sospitar que possiblement, quan fou construït, encara no estigués realitzada la planta superior de la galeria sud i per tant aquest finestral no era un pas de porta.

Pel que fa a les façanes posteriors, considerem que a la de l'ala est ceguen les finestres existents fins al moment i obren ones noves a nivell de planta baixa, planta primera i possiblement al sota coberta.

A la façana exterior de l'ala sud, obren quatre finestres altes a nivell de planta baixa i un finestral o balconada a nivell de planta primera. Aquesta façana disposa d'un acabat estucat amb morter de calç que configura uns emmarcaments decoratius per a dues finestres i la finestra balconera (fig. 19).

Figura 19. Aixecament fotogramètric un cop retirats els revestiments actuals de a façana exterior de l'ala sud del claustre del monestir. FEB/2022 (E. Piriz-Captae Digitalizado 3D).

Històricament, englobem aquestes actuacions en el període marcat per les obres de finalització de la façana occidental de l'església del monestir. Per tant, atribuïbles als abadiats de Miquel Sampsó i de Miquel Sampsó II, entre 1461 i 1543.

Horitzó cronològic segles XVII-XVIII

De forma general, en aquest horitzó no es va modificar essencialment la fisonomia de l'interior del claustre. Les galeries disposaven d'una planta baixa amb arcades i columnes ornamentades, i d'una planta superior. Hem atribuït a aquest moment l'obertura de passos de porta, tant a planta baixa com a planta primera, que comunicaven l'interior de l'ala sud amb la galeria del claustre.

L'altre element que ha estat datada la seva construcció entre el segle XVII i el XVIII és la volta de maó que cobria la sala capitular. Aquest element ha estat determinant per establir l'horitzó cronològic.

Exteriorment, es van produir diferents actuacions que van modificar sensiblement l'aspecte de les ales est i sud. D'entrada, la construcció de la cantonada exterior conservada actualment entre les dues ales, és atribuïble a aquest moment. No hem pogut saber si això va ser degut a la pèrdua de la cantonada de forma traumàtica o que no va ser construïda fins a aquest moment. En qualsevol cas, la seva construcció tanca el volum edilici a l'extrem sud-est del conjunt abacial.

A la façana exterior est, van modificar el gran finestral gòtic (fig. 18) i van obrir un altre al costat deixant els dos finestrals nous de dimensions i factura similars a l'alçada de planta primera. Possiblement també obrissin una segona finestra a l'espai sota-coberta.

Finalment, a la façana sud, van tapiar les petites finestres ubicades a certa alçada del terra per obrir tres nous finestrals o finestres balconeres ubicades a cota de planta primera. Suposem que d'aquesta manera van adaptar les obertures exteriors a una nova disposició del nivell del terra de la planta pis.

Horitzó cronològic la meitat del segle XIX

Aquest és el moment a partir del qual van començar les divisions i les obres per adaptar a habitatges particulars els edificis que fins aleshores havien configurat el monestir. En aquest període es tapien portes i finestres, es construeixen murs nous i molt possiblement comencen a desmuntar els elements decoratius de les galeries del claustre.

A l'ala est van obrir el pas de comunicació entre l'interior i l'actual plaça del Convent, tot generant el que va ser conegut com el corredor Negre. A la part superior van recreïxer el mur per canviar el sentit de les aigües de la coberta.

Al mur de la façana interior de l'ala oest van encastar una estructura de maó, la qual possiblement es tracti d'un forn.

Pel que fa a les façanes exteriors, a la de l'ala est van obrir una porta a nivell de planta baixa i van modificar els dos finestrals de la planta primera. A la façana de l'ala sud van obrir tres portes a nivell de planta baixa, a la cantonada van realitzar una finestra balconera i una finestra a cadascuna de les dues plantes que devien construir al seu interior. Per últim, van modificar un finestral i van obrir una altra finestra balconera, de tal manera que a la planta primera hi havia un total de cinc finestres balconeres, corresponents a les actuals.

Figura 20. Aixecament fotogramètric un cop enretirats els revestiments actuals de a façana exterior de l'ala est del claustre del monestir. FEB/2022 (E. Píriz-Captae Digitalizado 3D).

Horitzó cronològic segona meitat del segle XIX

Continuant la transformació del claustre en diversos habitatges particulars, van tapiar totes les obertures, les finestres i els passos de porta que no els funcionaven amb les noves distribucions interiors de les cases.

Van aprofitar materials i elements constructius que continuaven en servei, com per exemple algun sostre i possiblement alguna coberta. Van obrir nous passos de porta a les façanes interiors per comunicar els diferents àmbits dels habitatges. A les façanes exteriors, van realitzar noves portes per poder accedir a cadascuna de les noves cases i també van obrir noves finestres (fig. 20).

Horitzons cronològics primera i segona meitat del segle XX

Finalment, agrupem els dos últims horitzons, perquè la diferència entre ells és minsa, tot i que estratigràficament els hem individualitzat.

Així doncs, durant el segle XX, van seguir les obres de segones i terceres remodelacions dels diferents habitatges. Van obrir portes i finestres noves, i en van tapiar d'altres. Van formalitzar passos d'instal·lacions per assistir amb serveis d'aigua i electricitat els interiors de les cases.

Hem diferenciat les dues meitats del segle en funció de la tipologia de materials utilitzats a les diferents obres executades.

CONCLUSIONS

Podem afirmar que les tres galeries del claustre disposen d'unes estructures inicials conservades, formades per les parts baixes dels murs de façana. La seva factura i bona part de les seves característiques constructives són compartides per tots ells. Estan realitzats mitjançant blocs de pedra de mida mitjana, carejats, simplement desbastats, disposats en filades horitzontals força regulars i lligats amb morter de calç.

L'ala est disposa de tres finestres singulars. La que es troba al mur de la façana interior a nivell de planta baixa és geminada (fig. 6). Està construïda al mateix moment que el mur, perquè comparteixen l'aparell de les pedres i les seves característiques encaixen perfectament amb les de l'estil arquitectònic anomenat primer romànic o romànic llombard, amb el qual es va construir el campanar del monestir (fig. 7 i 8). Aquesta finestra geminada encara conserva part del revestiment exterior, realitzat amb morter de calç i restes pictòriques originals de color vermell a les arestes d'una de les arcades.

Les altres dues finestres són esqueixades i disposen d'un l'arc de mig punt. Es troben a una alçada similar a la de la planta primera, però a façanes oposades. Estan construïdes al mateix moment que els murs on es troben, perquè

comparteixen l'aparell de carreus. Per les seves característiques, es podrien considerar d'estil romànic i possiblement del primer moment, romànic llombard.

La separació entre la finestra geminada de planta baixa i la finestra esqueixada ubicada en una alçada superior, més la localització de diferents retalls al mur de la façana interior de l'ala est, situats entre aquestes finestres, atribuïbles als encaixos dels caps de les bigues d'una possible teulada de la galeria, i tenint present que els dos tipus de capitells de les columnes de les porxadades sud i nord documentades al claustre no es corresponen amb la cronologia inicial de la construcció del monestir, podem considerar la possible existència d'una primerenca galeria del claustre realitzada al segle XI. Aquestes circumstàncies, tret de la dels encaixos dels caps de les bigues, també ens poden portar a pensar que el primer claustre romànic no disposava de galeria porxada.

A la façana interior de l'ala est hem localitzat les restes fossilitzades de la teulada, formada per una alineació de teules, canals i cobertores que es troben just on acaba la part superior del mur romànic. Entenem que es pot tractar de la coberta de l'edifici inicial de l'ala est o de la coberta de la galeria del claustre del segon horitzó cronològic. En el primer cas, podríem estar parlant d'una cronologia de segle XI i, en el segon, podríem anar al segle XII o al XIII.

A l'ala sud només hem localitzat dos passos de porta atribuïbles al primer moment de construcció. Es troben ubicats als extrems del mur de la façana del pati i comunicaven l'interior de l'ala sud amb la galeria del claustre. El que es troba a la banda est es conserva complet (fig. 10). Disposa dels dos brancals realitzats amb blocs de pedra, tot seguint la disposició de l'aparell del mur, i té un arc de mig punt format per vuit dovelles de pedra. Per contra, del pas de porta de l'altre extrem només s'ha conservat el brancal dret i la primera peça de l'arrencada de l'arc.

La quantitat de modificacions realitzades al mur de la façana exterior de l'ala sud no ens ha permès localitzar cap finestra o pas de porta realitzat al mateix moment de construcció del mur base. Per tant, no podem establir la seva existència.

La part intervinguda a la present actuació del mur de la façana interior de la galeria oest no disposa de cap element realitzat al mateix temps que el mur, tret del que sembla un brancal de pas de porta ubicat a l'extrem sud.

Així doncs, podem establir que els edificis actuals que configuraven el claustre conserven estructures atribuïbles al primer moment de construcció del monestir, entre l'any 1038 i el 1068 del segle XI.

Hem documentat, a diferents punts de les façanes interiors de les ales est i sud, un acabat decoratiu format per un rejuntat realitzat amb morter de calç, el qual disposa d'unes línies incises que marquen les juntes horitzontals i verticals de la maçoneria (fig. 16). Aquest acabat no ha estat localitzat a les façanes exteriors. Per la seva factura i en trobar-se únicament sobre dels murs inicials interiors del claustre, possiblement construïts al segle XI, pensem, com a hipòtesi, que puguin formar part d'una actuació de remodelació i ornamentació del claustre vinculada a la construcció dels porxos, formats per parells de columnes i capitells amb escultures, de possible datació entre els segles XII i XIII.

La cantonada exterior actual entre l'ala sud i l'ala est del monestir presenta una factura diferent als dos murs. Per aquest motiu, considerem que van ser construïts en un moment posterior. La cantonada presenta un bon lligat a les diferents filades dels dos murs, així doncs, van ser aixecats, tot refent la cantonada d'un possible esvoranc o construint-la de nou, si no havia existit mai. En conseqüència, no podem afirmar si, en un principi, les tres ales del claustre formaven un conjunt edifici tancat o si eren edificis construïts per separat. Per poder determinar-ho de forma clara, s'hauria de realitzar una intervenció arqueològica a l'interior de les ales.

A les ales est i oest del claustre hem documentat, per sobre dels murs inicials, uns altres que van facilitar les dimensions necessàries per a la formació d'una planta baixa i una planta pis àmplies, al seu interior. En canvi, a l'ala sud, hi ha dos murs, un a cada façana, que no arriben a les ales est i oest, i que disposen d'unes arestes formades per carreus de cantonada. Aquestes estructures defineixen un volum prismàtic situat a nivell de planta primera i que podria haver estat més alt. Per tant, pensem que l'ala sud, en un moment posterior al seu origen, disposava de planta baixa i una mena de cos elevat que s'aixecava per sobre de les teulades (fig. 17).

En un moment posterior, a l'ala sud, van construir els murs necessaris per a la formació d'una planta primera igual a les de les altres dues ales. De tal manera que van generar un volum edificat en forma d'*u*, que disposava d'una planta baixa amb una alçada lliure interior considerable i una planta primera amb dimensions notables.

Les dues façanes exteriors que hem pogut estudiar (ala est i ala sud) van disposar d'unes finestres de petites dimensions, ubicades a una alçada considerable, durant els primers moments del cenobi. Entenem que les primeres devien ser d'esqueixada amb arc de mig punt, de les quals disposem d'un exemple a l'ala est, que ja hem comentat. Posteriorment, van obrir noves finestres una mica més grans, però ubicades a la mateixa alçada. No hem localitzat accessos a nivell de planta baixa dels murs exteriors que poguéssim associar a l'obertura d'aquestes finestres, per tant, considerem que la seva ubicació en alçada obeeix a la voluntat d'impedir l'accés des de l'exterior.

Amb les reformes interiors de les ales que van portar a formalitzar una planta baixa amb gran alçada lliure i una planta primera, la ubicació de les finestres exteriors perdia funcionalitat ja que es trobaven obertes just a nivell del sostre de planta baixa o a una alçada poc pràctica. Per tant, en relació amb la formació de la planta primera, es van obrir noves finestres a les façanes exteriors del claustre i les anteriors van ser tapiades.

A la façana interior de l'ala est hem recuperat una segona filada de teules, fossilitzada al mur que hem atribuït a la teulada que cobria la planta primera d'aquesta ala. Per sota d'aquest element es troben els retalls al mur, corresponents als encaixos dels caps de les bigues que es trobarien formant la coberta d'un primer pis de la galeria del claustre. Relacionat amb aquest pis, hem documentat un acabat de morter de calç que hauria estat el revestiment del parament interior del primer pis de la galeria. Tant els encaixos dels caps de les bigues com el revestiment de morter de calç es repeteixen a la façana interior de l'ala oest i al

mur meridional de l'església. Aquests elements conservats ens donen testimoni fefaent de l'existència d'una planta primera a les galeries del claustre, tal com Torras Ferreri (Torras 1878, 3-4) havia explicat (fig. 21).

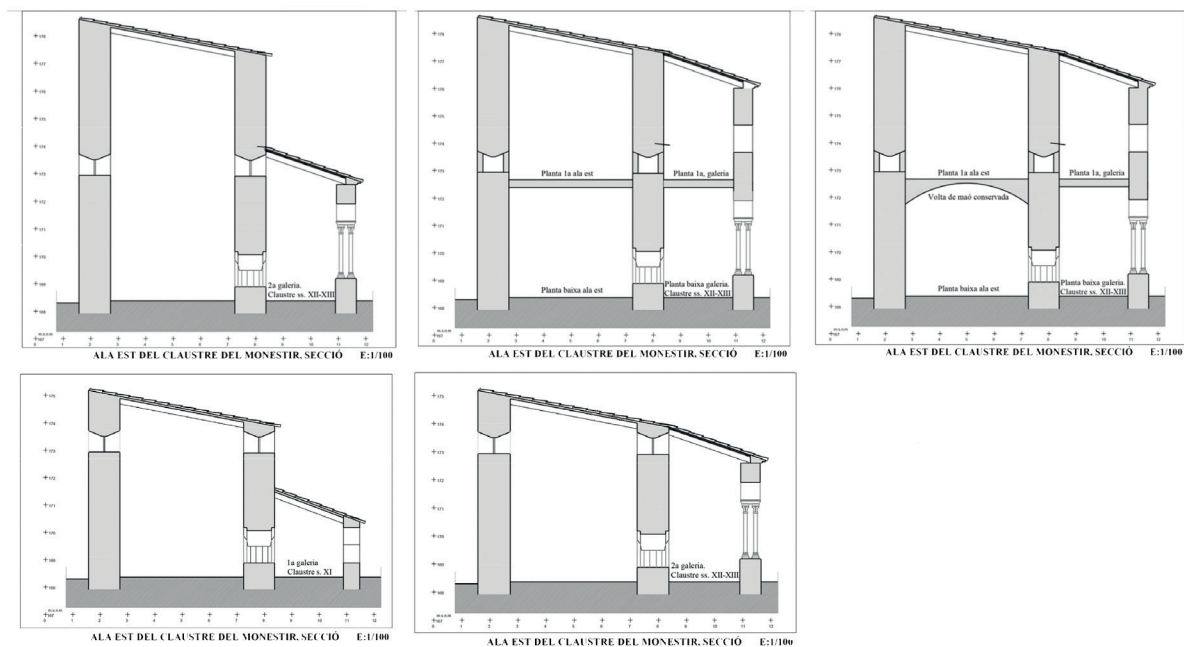

Figura 21. Hipòtesi d'evolució constructiva de l'ala est del claustre del monestir de Sant Salvador de Breda. FEB/2022 (E. Píriz).

La construcció d'una planta primera sobre l'antiga galeria del claustre va portar a l'obertura de diferents passos de porta que comunicaven les diferents ales del cenobi amb les galeries. D'aquesta manera, la planta primera de la galeria complia amb la seva funció de facilitar la circulació horitzontal i la comunicació entre els diferents àmbits.

A partir de les exclaustracions de la primera meitat del segle XIX, i més concretament a partir de la divisió del monestir en habitatges per a la seva venda, hem documentat l'obertura d'una gran quantitat de noves finestres, modificacions de finestres existents i la formació d'accessos des del que va esdevenir la via pública. Fins a aquell moment, l'actual carrer del Convent i la plaça del mateix nom havien estat elements exteriors de l'interior del recinte del monestir. Amb l'exclaustració i el pas del monestir a mans privades, van formalitzar carrers i places i, per tant, van adaptar els edificis per a habitatges particulars.

La nova situació d'ús particular dels edificis com a habitatges o magatzems durant més de 150 anys va generar diferents reformes i adaptacions de les primeres cases constituïdes fins a la configuració actual, tot adaptant-les als canvis socials relacionats amb l'habitatge.

Hem localitzat, a l'interior de l'ala sud, tres elements pertanyents a diferents moments històrics del monestir. A planta baixa, al parament vertical interior de la façana interior, sota revestiments posteriors, hem trobat el mateix rejuntat amb morter de calç, acabat amb línies incises que marcaven les juntes de la maçoneria.

Al mateix àmbit interior de la planta baixa de l'ala sud hem ubicat un pas de porta obert al mur que separava interiorment l'ala est i la sud. Aquest pas, en algun moment de la vida del monestir, comunicava l'interior de les dues ales i posteriorment va ser tapiat. Està fet d'obra de fàbrica de maó ceràmic i disposa d'un arc rebaixat amb els maons col·locats a plec de llibre.

Per últim, al mateix mur que separa l'ala est de la sud, però a nivell de planta primera, es troben les traces del que en el seu moment va ser una volta, la qual es trobava amagada pel fals sostre de l'habitatge construït en aquest punt. Entenem que aquesta volta va cobrir part de la planta primera de l'ala sud del claustre.

Amb aquests indicis localitzats a l'interior de l'ala sud, entenem que seria molt convenient realitzar la mateixa actuació que recollim al present article, als paraments interiors de les ales del claustre. La realització d'un estudi estratigràfic dels paraments interiors ens permetria acabar de documentar de forma correcta els diferents elements originals del monestir i la seva evolució constructiva. Es podria completar la informació sobre la finestra geminada de la planta baixa de l'ala est i també sobre les altres dues finestres romàniques.

Per poder ajustar les cronologies proposades en aquest text, i per ampliar el coneixement de les estructures del monestir i la seva evolució, seria molt convenient la realització d'una intervenció arqueològica en extensió de l'interior de les tres ales del claustre.

AGRAÏMENTS

Volem agrair les feines realitzades per l'empresa Rehatec Obres i Restauracions, SLU, l'aixecament fotogramètric fet per Captae Digitalizado 3D, SL i les facilitats proporcionades per l'Ajuntament de Breda.

BIBLIOGRAFIA

- BARRAQUER i ROVIRALTA, G. 1906, Artículo octavo. San Salvador de Breda. *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*, Volum I. Barcelona: Francisco J. Altés y Alabart, 76-82.
- COLL i CASTANYER, J. 1971, *Breda històrica i actual*, Granollers: Editorial Montblanc.
- COLL i CASTANYER, J. 1967. Un claustro románico del Montseny de vacaciones en la Costa Brava, *Los Sitios, Diario del movimiento*, número 7.597, diumenge 10 de desembre de 1967. Girona, 5.
- GALIMANY i ARNAU, M. 1991, Sant Salvador de Breda, PLADEVALL, A. [dir]. *Catalunya Romànica, vol. V: El Gironès. La Selva. El Pla de l'Estany*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 274-286.

- MADOZ IBÁÑEZ, P. 1846, *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de ultramar*, Madrid: Editor Madoz.
- MONTSALVATGE i FOSSAS, F. 1904, San Salvador de Breda, *Los monasterios de la diócesis gerundense*, Volum XIV, Olot: Impr. Y Libr. De J. Bonet, 409-427.
- PÍRIZ i GONZÁLEZ, E. 2022, *Memòria de la intervenció arqueològica pel seguiment del repicat dels revestiments de les façanes del claustre del monestir de Sant Salvador de Breda*. 2021, Inèdita.
- POU i RUBIO, J. 2020, *Estudi arquitectònic i històric corresponent als paraments exteriors de les ales est i sud el monestir de Sant Salvador (Breda, La Selva)*, Inèdit.
- POU i RUBIO, J. 2018, *Memòria de la intervenció arqueològica preventiva al claustre del monestir de Sant Salvador de Breda – C/Corredor Negre – Pati de l'Abat*, Inèdita.
- POU i RUBIO, J. 2013, *Memòria de la excavació preventiva al monestir de Sant Salvador de Breda*, Inèdita.
- PUJADAS MITJA, S., FONT VALENTÍ, G. 1998, *Memòria de la intervenció arqueològica al Claustre del monestir de Sant Salvador de Breda – C/Corredor Negre – C/Convent*, 7, 9, 11, Inèdita.
- TORRAS FERRERI, C. A. 1878, Cláustre del monastir de Sant Salvador, *Album Pintoresch-Monumental de Catalunya. Aplech de vistas dels més notables monuments y paisatjes d'aquesta terra acompanyadas de descripcions y noticias històricas y de guías pera que sían fàcilment visitats*, Monografia IX. Barcelona: Associació Catalanista d'Excursions Científiques, 3-4.
- VILLANUEVA, J. 1850, Carta XCIX Noticia de los monasterios de San Salvador de Breda, de San Pedro de Cercada, de Santa Maria de Amer, de Santa Maria de Roses y de San Esteban de Bañolas, con los catálogos de sus abades, *Viage literario a las Iglesias de España*, Tomo XIV, Madrid: Imprenta de la Real Academia de la Historia, 200-210.